

JAVASLAT A SZAKSZERVEZETEK SZAKOKTATÁSI PROGRAMJÁRA

Azt valljuk, hogy az oktatásnak, ezen belül a középfokú szakképzésnek meg kell őriznie egyfajta kontinuitást, másrészt adottak objektív körülmények (pl. iskolahálózat, felszereltség, gyermeklétszám, pedagógus-állomány stb.), amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ugyanakkor sürgősen lépni kell egy hatékonyabb, "praktikusabb" szakképzési rendszer felé. Mi a kérdéskört folyamatában kíséreljük meg vázolni, a gyerek prioritását szem előtt tartva. Elsősorban a közeljövő és az átalakulás tendenciái foglalkoztatnak. Ezeknek megfelelően három szinten kívánjuk álláspontunkat kifejteni.

I. A szakmaszerzési intézményrendszerbe kerülés előzményei és módja.

II. A szakképző rendszer

a./ szerkezete (iskolai-vállalati kapcsolatrendszer, iskolatípusok, irányítás, finanszírozás);
b./ tartalma (elméleti és gyakorlati oktatás, szakmastruktúra, tanterv, tananyag, tankönyvek, tanműhelyek).

III. Az iskolarendszerből kikerülő foglalkoztatása, át- és továbbképzése, rétegprogramok. Mindezeket természetesen szorosan összefüggő kérdéseknek tekintjük.

A szakmaszerzési intézményrendszerbe kerülés előzményei és módja

Véleményünk szerint bármilyen is lesz a közoktatás rendszere, évekig nem lesz jelentős változás sem a tanulók tudásszintjében, sem a tudás szerkezetében. Épen ezért fel kell készülni arra, hogy a mostani 5–8. osztályosok lemaradását legalább olyan mértékben korrigáljuk, hogy a szakképzésbe kerülés minimális követelményeinek megfeleljenek. A nemzeti alaptanterv szép gondolat, de mondjuk ki nyíltan: a gyerek legalább írni, olvasni és számolni tudjon. Ebből következik, hogy aki a nemzeti alaptanterv által támasztott minimális követelményeknek sem felel meg, egy iskolatípusban se léphessen felsőbb évfolyamba, szakítani kell az elnéző pedagógiai gyakorlattal. Az iskolák ezt a szelekciót önmaguk nem fogják elvégezni. Szükség van az adott iskolától független, de aktív pedagógusokból álló bizottságokra, amelyek ezeket a szintméréseket elvégzik. Feladatuk a "megfelelt", "nem felelt meg" minősítés, az osztályzatokba nem szólnak bele.

Következik továbbá, hogy azok a gyerekek, akikkel végképp nem lehet mit kezdeni, kerüljenek korrekciós vagy felzárkóztató osztályba. Tömeges méretekben kell gondolkodni, mert a mai 14 évesek jelentős aránya (közel egyharmad) pedagógiailag alkalmatlan a továbbtanulásra (a 9–10. osztály elvégzése végképp illuzórikus). Ezzel párhuzamosan vegyenek részt készség- és képességfejlesztő gyakorlati oktatáson is.

Regionálisan kell újragondolni a gyerekek foglalkoztatását, szakmaorientálását. Az egyéni képességek és helyi (vállalati) igények összehangolására az elmúlt években teljesen szétesett pályaválasztási tanácsadói hálózatot újra kell építeni. Ezek a szakemberek ne csak munkaügyi, hanem pedagógiai felkészültséggel is rendelkezzenek. Működjenek együtt az önkormányzatokkal, iskolaszékekkel, vállalati menedzserekkel. Korszerű, nyugati mintájú intézmények kialakítására kell törekedni, pályatükrökkel, videókkal, számítógépekkel felszerelve, ahova a fiatalok természetes egyszerűséggel lépnek be.

A szakképzés szerkezete és tartalma

A szakképzés szerkezete

A középfokú szakképző rendszer egy központi tervgazdaság igénye alapján épült ki. Az ország gazdasági fejlődését szolgáló, a jelenleginél lényegesen mobilabb szerkezetű rendszerre van

szükség, amely a napi követelményeknek megfelelően is változni képes struktúrájában és tartalmában egyaránt. Az ország egy önszabályozó piacgazdaság irányába halad. A szakképzés, mint "vállalati melléküzemág" teljesen kiszolgáltatottá válik. Mert:

- jelenleg is a gyakorlati oktatás 85%-ban vállalatoknál folyik

- a munkáltatóknak a szakképzésben való részvétele csökken, a mai tendenciák szerint már a beiskoláztatást is katasztrófa fenyegeti.

Nem tudjuk elfogadni azt a nézetet, hogy a gazdaság kiszámíthatatlansága miatt a szakoktatás tervezhetetlen, a gazdaság mindennel szemben elsőbbséget élvez, ezért bízzuk a probléma megoldását a piacra, "ahogy esik úgy puffan". Nálunk nincs meg az a hagyomány, hogy a gazdaság saját feladatának tekintené a fiatalok szakmai képzését. Pedig több érv szól emellett (feltételezve egy konstruktívabb vállalatvezetést):

- A vállalatok első kézből tudják, hogy milyen szakmai kvalifikációra van szükségük.

- A fiatal az üzemben aktívan tanul. Betekintést nyer az üzemi összefüggésekbe és munkamenetekbe. Lehetősége van arra, hogy konkrét feladatokat teljesítsen szokványos munkakörülmények között. Ez növeli a motivációt, a felelősségtudatot és a kívánatos önállóságot eredményezi.

- A szakmai készségek és ismeretek mellett a fiatalok megtanulhatják, hogy másokkal együtt, team-ben törekedjenek a közös cél felé. Biztosítja az átmenetet az iskola és a munka világa között.

A pedagógiai elv a "learning by doing" gondolata, vagyis gyakoroltatva tanulni

A szakképzésnek kettős vonalon kell futnia, a jelenleginél lényegesen konstruktívabb úton. A vállalat nem kiszolgálója, hanem megrendelője, aktív részese a folyamatnak. A végső cél, hogy a gazdaság saját feladatának tekintse, részben azért, mert társadalmi elvárás, de azért is, mert belátja, hogy ez saját érdeke is. A gyakorlati szakmai képzés általában az üzemben, kisvállalkozónál illetve a szolgáltatásban, míg a műveltséget közvetítő tárgyaknak és a szakmai elméleti oktatásnak a szakmunkás iskolában legyen a súlypontja. Ugyanakkor a meglévő iskolai tanműhelyek kapacitását is elsősorban a szakmai alapképzésre kell kihasználni.

Két társadalmi érdek ütközik:

- a fiatalok iskolába kell kerülnie;

- a szakképzésnek a gazdaságot kell szolgálnia.

E kettő csak látszólag ellentmondásos. A társadalomnak és az üzemeknek a képzés költségeit tartós beruházásnak kell tekinteniük. Bár a "megújulásnak" ez az egyetlen komoly esélye, a csőd szélén álló vállalatok vezetői ezt nehezen látják be, részben azért, mert a mai jogi helyzetben gyakorlatilag ingyen juthatnak szakképzett munkaerőhöz. A vállalatokat jogi úton kényszeríteni, adókedvezményekkel ösztönözni kell a részvételre, kivétel nélkül. A társadalom nem élheti fel a jövőjét.

Iskolatípusok

Alapvetően két iskolatípus működhet: a szakközépiskola és szakmunkásképző iskola. Támogatjuk a már több helyen megfogalmazott moduláris elvet, mely a különböző iskolatípusokba "zsákutca" nélkül átjárást biztosít (a tartalmi résznél erre még visszatérünk). Nem támogatjuk viszont azt az elképzelést, mely alapján a szakmunkásképző kikerülne a közoktatás rendszeréből, a fiatalok egyre növekvő többségét szakközépiskolákba tömörítené, a szakmunkásképző hálózat pedig a felnőtt-képzés átképzés funkcióját venné át.

Irányítás és fenntartás

Már említettük, hogy a szakmunkásképzőknek, ugyanúgy mint a szakközépiskoláknak általános műveltséget nyújtó képzést is vállalniuk kell. Úgy tűnik lényegében már eldőlt, hogy a szakképzés a Munkaügyi Minisztérium irányítása alá kerül, de a közoktatási feladatok miatt a Művelődési és Közoktatásügyi Minisztériummal együtt kell működnie. Az együttműködés azonban nem jelentheti a felelősség áthárítását. Az ágazati minisztériumok "kiktatása" mindenképpen indokolt:

- akadályozza a szerkezetváltást
- egy iskola – több képzési profillal – gyakran több tárca felügyelet alá is tartozik
- a finanszírozás és az irányítási funkciók elkülönülnek.

Mindenképpen meg kell szüntetni a középfokú szakképzés túlszabályozását. A jelenleginél jóval nagyobb szabadságot kell biztosítani a szakképző iskoláknak. A tantestületek választhassanak a különböző szakképzési formák közül, szabadabban gazdálkodhassanak, vállalkozhassanak, mivel az autonómia nemcsak elvi kérdés, hanem az életben maradás feltétele is.

A mai szaktanácsadói rendszer csak formai kapcsolatot biztosít a minisztérium és az iskola között. A szaktanácsadásnak korlátozottak a jogosítványai (csak a tantervekbe és a vizsgakövetelményekbe van beleszólási joga), ugyanakkor az iskolának nem nyújt tényleges szolgáltatást. Mi elsősorban ez utóbbit hiányoljuk.

A fenntartáshoz szükséges összeg több forrásból áll majd össze, mivel a fenntartásban többen érdekeltek: az állam, a gazdaság, a helyi önkormányzatok, társadalmi szervezetek és magánszemélyek. Az elsődleges, "primer" forrást természetesen az állami költségvetésből, illetve a gazdaságból befolyt pénzekből kell biztosítani. Az oktatási költségek két részből állnak: 1.) közoktatási költségekből 2.) és a szakképzés költségeiből.

Az elsőt a közoktatásra szánt keretből, míg a másodikat a gazdaságból adóként befolyt központi keretből vagy a vállalatok közvetlen részvételével kell biztosítani. A támogatás mértéke annak arányában lehet területenként eltérő, hogy a térség vállalatai milyen mértékben teljesítették oktatási kötelezettségeiket illetve az iskola milyen feltételekkel és beiskolázási kötelezettséggel rendelkezik. A másodlagos, "szekunder" forrást a területi autonómiák (társadalmi szervezetek és magánszemélyek) saját pénzforrásból (jövedelemadó) az iskolaszék területén keresztül biztosítják. Fel kell oldani azt a várható ellentmondást, hogy a helyi önkormányzatok az országos beiskoláztatású intézményeknél csak részben érdekeltek. A finanszírozásban a fejkvóta- és a csoportkvóta-elv egyaránt érvényesüljön. A fejkvóta mellett éppen a fenti érv szól, míg a csoportkvótát az indokolja, hogy az iskolák valóban képezhető csoportarányokat alakítsanak ki. Ezzel párhuzamosan az osztályok létszámát 20–24 főre maximálni, a tanuló- és műhelycsoportok létszámát 6 főre minimálni kell.

A pedagógus béreket illetően a kötött bérrendszert támogatjuk, amely a végzettség és szolgálati idő tükrében fizetési osztályokra oszlik. A fizetési osztályok csak a minimumot tartalmazzák. Így lehetőség van az egyéni képességek és teljesítmények arányában is a bérek kialakítására. A vezetők bérét alaphér+pótlék alkossa, amelyben az alaphér ne haladja meg a legjobb tanári fizetést, és a pótlékban fejeződjön ki a vezetői munkával szemben támasztott követelmény. Tehát a vezetői pótlék valóban az legyen, amit a neve is jelez. A pedagógus béreket az állami költségvetés központilag biztosítsa.

A szakképzési alapról

Mivel az átmeneti időszakban várhatóan ez lesz az egyik fő forrás, alapvetően három kérdésben változtatni kell a jogszabályt:

- A mérték. Az 1,5%-ot többszöröseire kell emelni (esetleg adókedvezménnyel).
- A kötelezettség valamennyi vállalatra vonatkozzon (nyugati tőkés vállalatokra is). Csak

akkor mentesüljön, ha ezt az arányt az első szakmaszerzést célzó középfokú oktatásra közvetlenül fordítja.

– Nem szabad a szakközépiskolákat és a szakmunkásképzőket a jogszabályban megkülönböztetni.

A szakképzés tartalma

A képzés célja: szakmunkás; érettségizett szakmunkás; technikus. Az ismertetett célokat kiegészítjük azzal, hogy minden képzési év végén, amennyiben a tanuló megszakítja tanulmányait, kapjon minősítést, amely részben bizonyos munka elvégzésére jogosítja (pl. betanított munkára), részben lehetővé teszi tanulmányainak későbbi folytatását. Tehát ami a tantervet illeti, a moduláris rendszert tartjuk kívánatosnak. Lineáris felépítésű tantervek kellenek, melyek lehetőséget biztosítanak arra, hogy a tanuló a különböző képzési célú rendszerekben mozoghasson: magasabb képzési célú rendszerből alacsonyabbra; alacsonyabból magasabbra (különbözeti vizsgával).

Jól szemlélteti ezt az Ágoston-féle kísérlet, illetve modell. A műszaki középfokú iskolában a 2+2+1 rendszeren belül az 1+2 és a 2+1 forma egyaránt szakmát biztosít.

Tananyag, szakmastruktúra

Fel kell oldani azt az ellentmondást, amely egyfelől a vállalatok speciális képzési igénye, másfelől a tudás konvertálhatóságát lehetővé tevő általános szakmai képzés között feszül. A kompromisszumnak az érintettek: az iskola, a szülők, az önkormányzatok és a vállalatok között kell megszületnie.

Az alapképzéshez szükséges tankönyveket központilag adják ki, mivel egységesek a tantervek. De legyen választék! Emellett legyen lehetőségük az iskoláknak és vállalatoknak a helyi sajátosságoknak és képzési céloknak leginkább megfelelő tankönyvek (jegyzetek) kiadására is.

Azokban az iskolákban, amelyekben a képzési cél érettségizett szakmunkás vagy technikus, a képzés minden fázisában szükség van a vállalatoktól független iskolai tanulmányhelyekre. A tanulók gyakorlati oktatása ezekben a tanulmányhelyeken folyjon. A szakmunkásképző iskolák esetében a gyakorlati oktatás súlypontja a vállalatoknál legyen.

Az iskolarendszerből kikerülők foglalkoztatása

A gazdaság hatékonyabb részvételével várhatóan piaciorientált szakképzés alakulhat ki, amely a képzés szerkezetében is jelentős változásokat eredményez. Mindez azonban hosszabb idő alatt megy végbe és a "békés átmenetet" a szakképzés szférájában is biztosítani kell. Éppen ezért, bár a túlképzés enyhítésére lehet tenni lépéseket, elsősorban az iskolarendszerű szakképzésből kikerülők egzisztenciális védelmére kell helyezni a hangsúlyt. A foglalkoztatáspolitikai eszközöket a frissen végzettekre is ki kell terjeszteni.

Munkanélküli segély

A mai helyzettől eltérően a munkanélküli segélyt a középfokú oktatásból kikerülőknél is biztosítani kell. Fokozottan érvényes ez a fiatal szakmunkásokra. A segélyt esetleg szociális feltételekhez lehet kötni.

Gyakornoki támogatás

Jelenleg a támogatásnak ezt a formáját csak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők élvezhetik. Lényege, hogy 6–18 hónapig a gyakornok fizetését a foglalkoztatási alapról biztosítják. A kezdő szakmunkásokra "betanulási" támogatásként kell kiterjeszteni. A frissen végzett ugyanis gyakorlat híján hátránnyal indul a munkáért folyó versenyben.

Át- és továbbképzés

A szerkezetváltással párhuzamosan kiépül egy igen jelentős, az iskolarendszerű képzéstől elkülönülő felnőtt szakképző intézményrendszer. Könnyen lehet, hogy mire a fiatal esetleg 6 éves képzés után az iskolarendszerű szakképzésből kikerül, egy adott körzetben az ipari, mezőgazdasági vagy szolgáltató ágazatok valamelyike visszaszorul vagy konjunkturális helyzetbe kerül. A felnőtt szakképző intézményrendszer egy részét a meglévő szakmunkásképzők és szakközépiskolák bázisán is ki lehet alakítani. Ez a képzési forma legközvetlenebbül szolgálja a munkaerőpiacot. A gazdaság hatékony közreműködésével a vállalat képzési igényének jelentős részét elláthatja a szakképző iskola. Így állandó és közvetlen kapcsolat alakulhat ki a középfokú szakképzés és a felnőttképzés között. További előnye még, hogy az iskola érdekeltté válik a tananyag konvertálhatóságában, hiszen az átképzést is neki kell majd biztosítania. A fiatal is szívesebben vállalja az át- és továbbképzés nehézségeit a már ismert környezetben.

Rétegproblémák

A beiskolázás és az elhelyezkedés szempontjából két réteg rendkívül hátrányos helyzetben van. Az egyik a "gyengék" rétege, amely részben a lemorzsolódók (egy-egy korosztály egyharmada) és a középfokú iskolarendszerbe nem kerülők (mintegy 6%) népes táborából áll; a másik a lányok rétege, akiknek már a beiskolázásuk is komoly gondot jelent.

Jogi alapok

Egységes és átfogó szakképzési törvényre van szükség. A jelenlegi jogszabályok részben szerteágazóak, részben rosszak, mert nem biztosítják a szakképzés fejlődésének kereteit. A törvényben a legkülönfélébb érdekek összehangoltan jelenjenek meg, ezért megalkotásában a szakszervezeteknek jelentős szerepet kell vállalniuk. A törvénynek szabályoznia kell nemcsak a szakképzés szerkezetét, irányítását és finanszírozását, de a pályaválasztási tanácsadáson keresztül a tanulói jogviszonyon át a munkába állást, a végzettek foglalkoztatási védelmét, tehát az ezzel összefüggő személyi jogokat és kötelezettségeket is.

VASAS SZAKSZERVEZET PEDAGÓGUS TAGOZAT
(közreadja Braun Zoltán)

ÁLLÁSFOGLALÁS A MAGYAR SZAKKÉPZÉSI TÖRVÉNY TERVEZETÉHEZ

Bevezető megjegyzések

A magyar szakképzési törvény tervezeténél különösen pozitívan értékelendő, hogy sikerült az iskolai szakképzésben sikeresen működő intézményeket (szakközépiskolák) és az iskolán kívüli szakképzés intézményeit összekapcsolni.

A törvénynek ki kellene mondania, hogy a szakképzés állami feladat, attól függetlenül, hogy milyen oktatási intézményben, vagy azok milyen kombinációjában valósítják meg. Az "állami feladat" definíciójához hozzátartoznak a következők. Egységes szakmai színvonal